

Το δυσδιάκριτο της κατά Χριστόν Σαλότητος από την ψυχοπαθολογική συμπτωματολογία. Η περίπτωση του Αγίου Νεομάρτυρα Αγγελή του Αργείου.

Του Ανδρέα Μιχαηλίδη

Βουλευτή Χίου

Τα βιογραφικά στοιχεία τα σχετικά με τον Νεομάρτυρα Αγγελή τα προσποριζόμεθα από τον συναξαριστή του Όσιο Νικηφόρο τον Χίο. Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη αξία, μια και μας είναι γνωστό το γεγονός ότι ο Νικηφόρος υπήρξε ιδιαίτερα ακριβής στην καταγραφή των βιογραφουμένων Αγίων ¹. Φρόντιζε μάλιστα πάντα να διασταυρώνει τα στοιχεία του με μαρτυρίες ανθρώπων οι οποίοι είχαν ζήσει από κοντά τα γεγονότα της ζωής των Αγίων ². Άλλωστε, όπως και ο ίδιος βεβαιώνει στο προοίμιο του συναξαρίου ...«ημείς λοιπόν φιλαλήθως διηγούμεθα εις την ημετέραν αγάπην την του Αγγελή χριστιανικήν ζωήν»... ³. Αλλά στην περίπτωση του Νεομάρτυρος Αγγελή, έχουμε και το επιβεβαιωτικό γεγονός ότι ήταν σύγχρονος του Νικηφόρου ⁴ και μάλιστα στα τελευταία χρόνια της ζωής του είχε πνευματική σχέση με το κλίμα των Κολυβάδων της Χίου (συχνά επισκέπτονταν τον τάφο του Αγίου Μακαρίου του Νοταρά για πνευματική ενίσχυση).

Βέβαια, όπως φαίνεται, κατά την εποχή της συγγραφής του βίου του Αγγελή υπήρχε κάποιο κλίμα αμφισβήτησης της αγιότητός του, γεγονός που θα καθιστούσε τον Νικηφόρο ιδιαίτερα προσεκτικό στα γραφόμενά του, έτσι ώστε να μην είναι εύκολη η ανασκευή τους από τους αμφισβητίες ⁵. Οι παρατηρήσεις αυτές νομίζω πως είναι αρκετές για να συμπεράνουμε την ακρίβεια των βιογραφικών στοιχείων του Αγγελή, όπως μας τα παρέδωσε ο Νικηφόρος.

Ο Αγγελής γεννήθηκε μεν στο Άργος της Πελοποννήσου, αλλά έζησε στο Κουσάντασι ⁶, οχυρωμένο εμπορικό λιμάνι των μικρασιατικών παραλίων της

¹ Την ακρίβεια των στοιχείων του Λειμωναρίου υπογραμμίζει και η βιογράφος του: ... «παρατηρούμεν μεθ' οπόσης νοημοσύνης, επιμελείας και ακριβείας έχει συνάξη και εκθέση την ύλην». Βλ. *Ακολουθία του Οσίου Νικηφόρου του Χίου υπό Πρωτοσυγκέλλου Κυρίλλου Τρεχάκη και βίος αυτού υπό Α[ιμιλίας]. Γ[εωργίου]. Ζ[ολώτα]*, Εν Χίω 1907, σ. 20.

² Ρητά βεβαιώνει ο Νικηφόρος την τακτική του αυτή ...«καθώς εβεβαιώθημεν από αξιοπίστους ανθρώπους, οίτινες είχαν την γνωριμίαν του και την συναναστροφήν του». *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, Ι. Μονή Μυρσινιδίου Χίου, Χίος 1992 (έκδοσις Ζ'), σ. 151.

³ *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 151.

⁴ Ο Νεομάρτυρας Αγγελής έλαβε μαρτυρικό θάνατο στις 3 Δεκεμβρίου του 1813, ενώ ο Όσιος Νικηφόρος κοιμήθηκε το καλοκαίρι του 1821.

⁵ Κάνει λόγο για όσους ...«διστάζουσι και περί της αγιότητος και της μαρτυρικής αυτού δόξης αμφιβάλλουσιν», καθώς και για ...«απύλωτα στόματα των αντιλεγόντων». *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 150.

⁶ Ο Ι. Περαντώνης αναφέρει ως τόπο διαμονής του Αγίου, πριν τον εκτοπισμό του στη Χίο, το Ναύπλιο, μάλλον εκ παραδρομής. Βλ. Περαντώνης Ι., *Λεξικόν των Νεομαρτύρων* (Οι Νεομάρτυρες

εποχής. Εκεί μάλιστα ασκούσε την εμπειρική Ιατρική. Η επισήμανση αυτή του Νικηφόρου έχει τη σημασία της. Μας παραδίδει την διάκριση ανάμεσα στους επιστήμονες ιατρούς και σε αυτούς που ασκούσαν την πρακτική ή δημόδη θεραπευτική. Η άσκηση της τελευταίας απαιτούσε γνώσεις όσον αφορά τη χρήση των βοτάνων, καθώς και άλλων εμπειρικών θεραπευτικών μέσων και πρακτικών. Όσον αφορά στις καταστάσεις τις οποίες καλούνταν να αντιμετωπίσουν, εκτός των συνηθισμένων, ήσαν οπωσδήποτε και οι επιδημίες των λοιμωδών νοσημάτων οι οποίες μάστιζαν τότε ειδικά τα παραλιακά τμήματα και τα λιμάνια της αυτοκρατορίας⁷. Η άσκηση επομένως της θεραπευτικής εκ μέρους του Αγγελή, θα προϋπέθετε, κατά τεκμήριο, μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα, συγκροτημένη σκέψη και κάποιο πεδίο εμπειρικών γνώσεων προκειμένου να ανταπεξέλθει στα καθήκοντα του εμπειρικού ιατρού. Άλλωστε η καταγραφή του μέχρι τότε βίου του Αγγελή μας παραδίδει στοιχεία ενός υποδειγματικού κοινού ανθρώπου χωρίς κάτι το εμφανώς επιλήψιμο ή το μεμπτό: ...«άνθρωπος ευλαβής, ήσυχος, φιλακόλουθος, ελεήμων, ευσεβής»... Η μόνη επισήμανση που γίνεται από τον βιογράφο του είναι πως ήταν ...«και ζηλωτής της ευσεβείας θερμότατος». Η έκφραση αυτή μας υποβάλλει οπωσδήποτε κάποιο βαθμό επίτασης όσον αφορά στα ζητήματα πίστης και ευσέβειας του Αγγελή.

Στη συνέχεια όμως ο συναξαριστής του Αγίου, αναφέρει κάποιο περιστατικό, εν εκτάσει μάλιστα, αποδίδοντας έτσι ξεχωριστή σημασία σ' αυτό: Κάποιο Γάλλος άθεος προκαλεί τον Αγγελή και προσβάλλει τις θρησκευτικές αντιλήψεις του. Το γεγονός αυτό λαμβάνει μεγάλη διάσταση στο μυαλό του, και με δεδομένη την βαθιά του πίστη και ευλάβεια, προκαλεί τον αντίπαλό του σε μονομαχία. Μάλιστα είναι τόσο έντονος ο ιδεασμός του που επιζητεί και λαμβάνει επικύρωση της διαδικασίας από τον Γάλλο πρόξενο. Ο αντίπαλός του βέβαια, θεωρώντας προφανώς πως δεν υπάρχει σοβαρός λόγος να διακινδυνεύσει τη ζωή ή την σωματική του ακεραιότητα, αποσύρεται και ο Αγγελής ανακηρύσσεται νικητής⁸.

Όπως και να' χει, είναι βέβαιο πως το επεισόδιο αυτό γίνεται η απαρχή της αλλαγής της συμπεριφοράς του Αγγελή. Από τότε κλείνεται στον εαυτό του, διακόπτει τις κοινωνικές συναναστροφές, εγκαταλείπει την άσκηση της Ιατρικής, αδιαφορεί ακόμη και για τη διατροφή του (τη σίτισή του αναλαμβάνουν δύο φίλοι του) και παραμένει έγκλειστος στο σπίτι του⁹.

Η ζωή του Αγγελή αλλάζει άρδην. Σο Σάββατο του Λαζάρου του 1813 ζήτησε να τουρκέψει. Έκαμε μάλιστα όλα τα απαραίτητα ώστε οι Τούρκοι να πεισθούν ότι

από της αλώσεως της ΚΠόλεως, μέχρι της απελευθερώσεως του δούλου Έθνους), Εν Αθήναις 1972, Τ. 1^{ος}, σ. 44.

⁷ Αθανάσιος Γκιάλας, *Η ελληνική Ιατρική και οι Έλληνες ιατροί από της Αλώσεως μέχρι της Εθνεγερσίας*, εκδ. Γρ. Παρισιάνος, Αθήναι 1977, σ. 104.

⁸ *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σσ. 151-152.

⁹ *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 152.

πράγματι ο Αγγελής εγκατέλειψε την πίστη των πατέρων του. Να σημειώσουμε εδώ ότι και οι τούρκοι αρχικά δεν αποδέχτηκαν τις ενέργειές του μια και «μελαγχολικόν και υποχονδριακόν τον ενόμιζαν»¹⁰. Ο Αγγελής όμως επιμένει και έτσι τελικά «τουρκεύει»¹¹.

Στη συνέχεια η παράδοξη συμπεριφορά του επιδεινώνεται. Ο Αγγελής οπλοφορεί και σε μια συμπλοκή σε ένα καφενείο το πιστόλι του εκपुरσοκροτεί, χωρίς να τραυματίσει όμως τον θαμώνα. Το γεγονός αυτό γίνεται αφορμή οι τουρκικές αρχές να τον στείλουν στη Χίο¹².

Εκεί συνεχίζει την παράδοξη συμπεριφορά του¹³, άλλοτε επιδεικνύοντας υπέρμετρο θρησκευτικό ζήλο, άλλοτε αδιαφορώντας τελείως. Παραμένει όμως εριστικός και μάλιστα χειροδικεί απέναντι σε κάποιο βλάσφημο άνθρωπο¹⁴. Παράλληλα προκαλεί συνεχώς τους Τούρκους με τη συμπεριφορά του, προσβάλλοντας τις παραδόσεις τους. Οι συνεχείς προκλήσεις απέναντι στους Τούρκους τελικά τον οδηγούν μπροστά στις θρησκευτικές και διοικητικές αρχές και ο Αγγελής, αρνούμενος να ανακαλέσει την υβριστική στάση του απέναντι στους τούρκους, οδηγείται στη σκοτεινή φυλακή. Μετά από μαρτύρια που υφίσταται, τελικά θανατώνεται με αποκεφαλισμό στην πλατεία Βουνακίου, κατά την συνήθη παράδοση των Τούρκων¹⁵.

Στην παρουσίαση αυτή θα μας απασχολήσουν δυο βασικά ερωτήματα σχετικά με τον βίο του Αγγελή: Έπασχε ο Άγιος κατά τη διάρκεια της ζωής του από κάποιο ψυχικό νόσημα, ή η γενικότερη συμπεριφορά του ήταν θεληματική και επομένως υπήρξε «δια Χριστόν Σαλός»;¹⁶

Βασικό ζήτημα προς αξιολόγηση θα πρέπει να θεωρήσουμε την μονομαχία με τον Γάλλο άθεο. Το επεισόδιο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για την μετέπειτα

¹⁰ *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 152.

¹¹ *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 153.

¹² Δεν γνωρίζω αν η εξορία του Αγγελή στη Χίο σχετίζεται με την παρουσία του χιακής καταγωγής Μητροπολίτη Εφέσου Διονύσιου Καλλιάρχη (1803-1821) [Ανδρεάδου Ι., *Ιστορία της εν Χίω Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Αδελφοί Γ. Βλάσση 1996, Τ. Γ', σ. 21].

¹³ Ενδιαφέρον και το τελετουργικό επεισόδιο με την δημόσια σφαγή ενός πτηνού, με την οποία υποδήλωσε και την δική του ποθούμενη θυσία [*Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σσ. 153-154].

¹⁴ *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 153.

¹⁵ *Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 154.

¹⁶ Η Σαλότης είναι μια μορφή συνειδητής τρέλας, θεληματικής μωρίας καλύτερα, με μακράιωνα διαδρομή στην ιστορία των πνευματικών αγώνων των παλαιών ασκητών. Πρόκειται για μια ακραία μορφή άσκησης, κατά την οποία οι ασκητές, αρχικά, εγκατέλειπαν το μοναστήρι τους, επισκέπτονταν περιθωριακούς τόπους και ανθρώπους και με παράδοξες πράξεις επιδίωκαν την προσέγγιση των βασανισμένων ανθρώπων. Απεκδυόμενοι λοιπόν τον μανδύα της καθωσπρέπει θρησκευτικής εικόνας, ενεργούσαν για τη σωτηρία των ανυπόληπτων της κοινωνίας αλλά και τη δική τους. Η Σαλότης αργότερα εφαρμόστηκε ως τακτική και από λαϊκούς, ενώ καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα στη Ρωσία (Yurodivi), αλλά και αλλού.

πορεία του Αγγελή. Έζησε με μεγάλη ένταση, ένα γεγονός το οποίο με την κοινή λογική θα χαρακτηρίζαμε μέτριας σημασίας. Επιμένει μάλιστα σε διαδικαστικές λεπτομέρειες ασυνήθεις: Καταγραφή της μονομαχίας και των όρων της από τον Γάλλο Πρόξενο κ.λ.π. Προετοιμάστηκε έτσι πνευματικά για να δώσει μια μάχη στην οποία απέδωσε βαρύτητα υπέρτερη των δυνατοτήτων και των αντοχών του. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το γεγονός ότι και ο πνευματικός του τον απέτρεψε από τη μονομαχία αυτή¹⁷.

Στη συνέχεια, είναι εμφανές το γεγονός ότι ο Αγγελής βρίσκεται σε βαθιά μελαγχολία¹⁸. Αποσύρεται από την κοινωνική ζωή και ζει σε βαθιά θλίψη. Περί μελαγχολίας άλλωστε ομιλεί και ο Νικηφόρος, προσθέτοντας και τον όρο «υποχονδρία»¹⁹ αναφερόμενος στην πνευματική του υγεία²⁰.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στην ψυχιατρική υπάρχει κάποια διαταραχή, η οποία ανήκει στην κατηγορία των αγχωδών διαταραχών, και ονομάζεται **Διαταραχή μετά από ψυχοτραυματικό στρες**. Χαρακτηρίζεται δε από τρία βασικά στοιχεία, τα οποία αποτελούν και τα κριτήρια κατάταξης του νοσήματος κατά DSM IV. Προηγείται ένα ακραίο ψυχοτραυματικό γεγονός, το οποίο ακολουθεί απομάκρυνση, αποστασιοποίηση του ασθενούς από την κοινωνική ζωή, ενώ παράλληλα εμφανίζει κάποιου βαθμού διέγερση του Αυτόνομου Κεντρικού Συστήματος.

Στην περίπτωση του Αγίου Αγγελή, κάποια στοιχεία της ζωής του μπορεί κανείς να τα εκλάβει ως ψυχοπαθολογικά συμπτώματα και να τα εντάξει στην κλινική εικόνα του προαναφερθέντος ψυχικού νοσήματος. Η μονομαχία με τον Γάλλο άθεο ως κορυφαίο γεγονός, η απόσυρσή του Αγίου από την κοινωνία και τέλος η επιθετική και βίαιη συμπεριφορά του πληρούν ως κριτήρια την εκδοχή του ψυχικού νοσήματος. Βέβαια είναι αδύνατον ιατρικά να διαγνώσει κανείς ένα ψυχικό νόσημα, μέσα από ένα βιογραφικό κείμενο, όσο ακριβές και λεπτομερειακό και αν είναι. Εδώ σημειώνεται απλά η εκδοχή αυτή, για να υπογραμμιστεί το

¹⁷ Ας σημειώσουμε εδώ και την επισήμανση του βιογράφου Νικηφόρου πως δεν επρόκειτο για ...«ελαφρότητα νούς και τρέλλαν και παραφροσύνην». Γιατί άραγε αισθάνεται την ανάγκη να κάμει τον σχολιασμό αυτό; Μήπως γιατί κάποιοι είχαν διατυπώσει ήδη τέτοιες κρίσεις για την πνευματική υγεία του Αγγελή; [*Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 151].

¹⁸ Η μελαγχολία είναι όρος συγγενής με κάποιο είδος κατάθλιψης. Χαρακτηρίζεται από αίσθημα βαθιάς θλίψης και μπορεί να συνοδεύεται από αυτοκαταστροφικές ιδέες.

¹⁹ Η «υποχονδρία» είναι ένα παλιός όρος ο οποίος στην ψυχιατρική δηλώνει κάποια νεύρωση, μια διαταραχή δηλαδή η οποία συναρτάται με έντονο άγχος· συνήθως άγχος για το ότι δεν θα καταφέρει κανείς κάτι.

²⁰ Στη συνέχεια βέβαια, όπως είναι φυσικό, ο Νικηφόρος απομακρύνεται από τις εκτιμήσεις αυτές και αποδίδει την όλη συμπεριφορά του Αγγελή σε πλάνη ... «εκ του ανθρωποκτόνου διαβόλου» [*Νέον Χιακόν Λειμωνάριον*, όπ.π., σ. 152].

δυσδιάκριτο ανάμεσα στην ψυχοπαθολογική συμπεριφορά και την δια Χριστόν Σαλότητα.

Το ζήτημα της σαλότητας του Αγίου Αγγελή νομίζω ότι πάσχει, αν και αυτή υποστηρίζεται και από τον ίδιο το βιογράφο του Άγιο Νικηφόρο ²¹.

Η δια Χριστόν Σαλότης, ως ιδιόμορφη και ακραία μορφή πνευματικής άσκησης, δεν οδηγεί σε συμπεριφορές επικίνδυνες για τους άλλους. Η σπλοφορία και τα επεισόδια ξυλοδαρμού δεν συνάδουν με τη συνήθη συμπεριφορά των δια Χριστόν Σαλών. Η βίαιη συμπεριφορά δεν είναι συνήθης. Ο δια Χριστόν Σαλός μπορεί να μετέρχεται παράδοξες μεθόδους για συνετισμό, όμως δεν χρησιμοποιεί ποτέ βία εναντίον του εαυτού του ή των άλλων. Η σπλοφορία του Αγίου Αγγελή, ο πυροβολισμός εναντίον του φίλου του και ο ξυλοδαρμός του πότη συμπολίτη του είναι στοιχεία που εγείρουν προβλήματα στην άκριτη αποδοχή της δια Χριστόν Σαλότητος του Αγίου.

Άλλωστε και ο ίδιος ο Άγιος Νικηφόρος φαίνεται να προβληματίζεται σχετικά με τα παραπάνω: ... «απορώ, και εις βάθος αμηχανίας εμπίπτω, και ποίαν κρίσιν να κάμω δεν ηξεύρω» γράφει. Στο κείμενό του άλλωστε γίνονται 5 αναφορές σε αμφισβητίες της αγιότητας του Αγ. Αγγελή, ενώ 6 φορές αναφέρεται η εκδοχή της ψυχικής διαταραχής του Αγίου.

Η παρακάτω δήλωση του Αγίου, νομίζω ότι είναι η πεμπτουσία όλου του θέματος που μας απασχολεί: ... «Αφού δε ωμολόγησεν ότι εχλευάσθη και εξεγλάσθη υπό του δολίου δαίμονος, **και εγνώρισεν την ανθρωπίνην ασθένειαν** και μετενόησε καλώς ... τότε και ο Θεός, ο θέλων πάντας σωθήναι, τον ηξίωσε του ποθουμένου» ²².

Εγνώρισε λοιπόν ο Αγγελής και την ανθρωπίνη ασθένεια πριν καταταγεί στην χορεία των Αγίων της Εκκλησίας.

²¹ Νέον Χιακόν Λειμωνάριον, όπ.π., σ. 154.

²² Νέον Χιακόν Λειμωνάριον, όπ.π., σ. 154.